

## ÇUKUROVA'YA YÖNELİK FRANSIZ EMPERYALİZMİNİN TARİHİ VE KÜLTÜREL GÖRÜNÜMÜ

**Cezmi YURTSEVER\***

19.yy'ın başlan... Batı emperyalizminin Afrika ve Asya'ya doğru yayılışının da canlandığı önemli olayları beraberinde getirdi. Gerek askeri ve gerekse de ticari sebeplerden Ortadoğu'nun jeostratejik bir yerinde bulunan Mısır'ı 1798 yılında işgal eden Fransızlar, Avrupa'yı Hindistan'a bağlayan önemli bir "köprübaşmı" elinde tutacağı, gücünü artıracığını düşünmüş olabiliirdi. Ancak İngilizlerin rakip olarak ortaya çıkmasıyla hesaplar bozuldu. Arkasından Batılı ülkelerin pazar arayışları, ticari çıkarlarını en üstte tutabilme çabalan emperyalistler arasında bir mücadeleye dönüştü.

Gelelim Çukurova'ya... Celali isyanlanndan beri (1600'lü yılların başlan) Çukurova'da Osmanlı'nın dirlik ve düzenliğı bozulmuş... Aşiretlerin kaç-göç, kovgun(çatışma) hareketleri, derebeylerin ortaya çıkışı, yönetimin vergi ve asker alabilme kaynaklanma kuruması, yönetimle halkın çatışmasına dönüşmüş... Acı ve ızdırapları dolu bir dönem olarak tarihi belgelere yansır. Olayların canlı şahidi olan DADALOĞLU'nun sözlerini dinlerseniz, bunalımlı yılların gerçeklerini daha iyi anlayabilirsiniz.

Padişahın Hac mevsiminde İstanbul'dan yola çıkardığı Sürre-i Hümayun(hac kervanı) Gülek boğazında Çukurova'ya indiğinde derebeyler ve aşiretlerin saldırısından zor korunuyordu. Hatta öyle oldu ki Adana'dan öte, Misis köprüsü, Dört Yol, Belen yolunu kesen Küçükaliogullan derebeylerinin şekavetleri yüzünden Sürre-i Hümayun yolunu değiştirmek zorunda kaldı. Adana'nın Karataş sahillerinden gemilere, kayıklara

Araştırmacı, Yazar

bindirilen hac kervanı Suriye sahillerine binbir zorlukla sağ salim çıkan labi idi.

1780 ve 90'lı yıllarda İngiltere'nin Doğu Hindistan Kumpanyası Temsilcisi durumundaki Barker ailesinin Antakya'nın sayfiye şehri Süveydiye'deki (Samandağı) konaklarında ele alınan başlıca konu, Halep ve o'na yakın Çukurova'nın ekonomisi üzerinde İngiltere'nin üstünlüğü nasıl sağlanabilirdi...(1) Barker ailesinden William, 1830 ve 40'lı yıllarda Çukurova'nın sosyal ve ekonomik envanterini hazırlama çalışmalarını sürdürdü. Toroslardan Çukurova'ya inen Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin meydana getirdiği geniş bataklıkların kurutulması Türkmen derebeylerin kendi aralarındaki kavgaların sona ermesi, Ermenilerin tarihi ve siyasi haklarının korunmasının ardından İngiliz sermayesinin geleceğini vurgulayan ön araştırma raporlarının kendi hükümetinin bilgisine sundu.

19.yy başlarında derebeyler arası mücadele Çukurova'da devlet düzenini iyice sarsmıştır. Karşıoğullan ailesinden gelen HACIALİ, Kendi "pazu gücü" ile karşısında bulunanları sindirme yoluna gitti Karaisalı yöresinin güçlü derebey ailesi Menemencioğullan, Tarsus'lu Kelinoğullan ile kıyasıya mücadele içinde bulunan Hacialı, Adana valisini baskı altına aldığı gibi, Tarsus'dan Gavurdağlarına varıncaya kadar nerede ise bütün Çukurova'nın en güçlü adamı haline gelmişti. Osmanlı hükümeti, Çukurova'daki derebeyler kavgası yüzünden 1829-1832 yılları arasında Adana'ya vali tayini yapamaz bir duruma geldi.(2) Osmanlı istihbaratı Hacialı'nın, 1831 yılı içinde Tarsus'taki yabancı konsolostan 200 süngülü tüfek aldığını tespit etti(3). Bahsi geçen yabancı konsolosun Fransa'ya ait olduğunu düşünebiliriz.

#### BİRAZ DA GEÇMİŞE BAKARSAK...

Osmanlı'nın son zamanlarında Çukurova'ya yönelik Batı emparyalizminin ilgi kaynağı "KİLİKYA ERMENİLERİ" oldu. Kilikya Adana ve İçel'i içine alan bölgenin "coğrafya ismi" olarak kabul edildi. İlkçağ antik dönemden gelen KİLİKYA ismi tarihi süreç içinde Roma, Bizans ve Ermeni döneminin siyasi coğrafya ismini çağrıştırıyordu. Özellikle Haçlı seferleri esnasında Çukurova ve ona bakan Toros dağları yöresinde kurulan Ermeni Krallığı zamanından kalan tarihi ve kültürel belgeler Fransız araştırmacılarının dikkatini çekti.

Fransızlar için önem taşıyan bir husus, 1080'li yıllardan başlayarak 1375 yılında sona eren Kilikya Ermeni kraliyet tarihinin son halkasında 14.yy başlarında Fransız asıllı ve Kıbrıs Hükümdarı Lusignan ailesinin evlilik yoluyla Ermeni Hükümdarı da olmasıdır. Bu gelişmeler Kilikya'da Fransız-Ermeni tarihi beraberliğinin başlangıcı sayılmıştır.(4)

## ARAŞTIRMACILAR KİLİKYA'YA GELİYOR...

Fransız hükümeti Doğubilimci (Orientalist) Vicrol LANGOLOİS'i kendi emperyalist amaçlarının Çukurova'daki envanterini çıkarması için Adana'ya gönderdi. LANGOLOİS'in yanında askeri, ekonomi uzmanları, gravür çizim sanatçıları, haritacılar ve Ermeni kitabe okuyucuları. Langolois'in Çukurova gezisi 1852-1853 yıllarında sürdü. Çukurova'nın bakır tarım, maden, ticari zenginliği bir yerde keşfediliyordu. Osmanlı yönetiminin kontrol edemez bir duruma geldiği Adana'da bir yabancı ülkenin Fransa'nın söz sahibi olması önemli bir olaydı. Doğu Akdeniz'de Mısır'a hayat veren Nil deltası ile Çukurova'yı "ALTINYURT" yapan Seyhan, Ceyhan nehirleri mecrasına sahip olacak bir Fransa'nın tekstil üretimi ve moda endüstrisini daha da güçlendireceğini ve dünyada söz sahibi olacağı kuşkusuzdu. Langolois, Sis (Kozan) şehri ve Toros dağlarında bulunduğu ortaçağda kurulan Kilikya Ermeni Krallığı yazılı belgelerinin kopyalarını aldı. Ermeni tarih ve kültürünü uyandırmaya özel bir gayret gösterdi (5). Çukurova'da başı boş dolaşan Türkmen yörük aşiretlerin ve diğer etnik toplulukların çadır sayısını hayvanlarının miktarını bile hesaplamaya uğraştı.

Langolois'in Kilikya araştırmalarının bir "misyon" görevi olduğu da anlaşılıyor. O'nun 1860'lı yıllarda esas uğraşı konusu Kilikya Ermeni tarihinin arşiv belgelerini derlemek ve yayınlamak oldu (6). İtalya'daki Saint Lazary Ermeni Akademisi Arşivi, Venedik Arşivi, Papalık, Viyana, Alman ve İngiliz Arşivlerindeki Ermeni Kilikya tarihi ile ilgili belgeleri topluca yayınladı.

Zaten Batı emperyalizmi de neydi ki !.. Kendi çıkarları olan ülkenin coğrafyası araştırılır, arkasından bilim adamları gönderilir o ülkede yaşayan toplulukların sosyal yapıları, kültürleri, yeraltı ve yerüstü ekonomik kaynakları tespit edilir. Mal satışı, ithalat, sanayi işletmeleri kurma, işbirlikçi kolonilerle ortak yatırım yapma eğitim kuruluşları açarak kendi kültürünü yaygınlaştırma bilinen yayılma metotları idi.

1860'lı yılların başlarında Adana'yı Maraş'a bağlayan Toros dağları zirvelerinde, geçit yerlerinde yer alan Ermeni yerleşim birimlerinde ilk silahlı eylem hareketleri başladığında -ZEYTUN İSYANLARI örnek gösterilebilir- Osmanlı ülkesindeki Fransız Elçisi, konsolosları ilk yardıma koşan destekçi kişiler oldular. Ermeni tedhişi kısa zamanda Çukurova'yı etkileyen kanlı olaylara dönüştü.

## OSMANLI TEDBİRLERİNİ ALIYOR...

Osmanlı'nın Çukurova'daki "vahim durumdan" haberi vardı ama zamanında tedbirleri alamamanın sıkıntısını çekiyordu. Çünkü İstanbul'daki

Padişahın kendi mülkü saydığı Çukurova'da yaşayan Yörük ve Türkmenlerin tarihi ızdırabını görebilecek çabaları pek olmamıştı. Ancak Kırım Harbi esnasında (1853-1856) İngiliz diplomat PIZZANI'nin "Çukurova'da düzeni sağlamak için İngiltere'nin yöreye askeri müdahale yapma<sup>1</sup>" teklifi(7) Osmanlı yönetiminin güçlü ismi Mustafa Reşit Paşa'nın tepkisine neden oldu. Artık Çukurova'daki bozulan sosyal düzeni yeniden kurmak için kesin kez bir devlet müdahalesinin olması görüşüne varıldı. Adana Valiliği ve verinde yapılan ön araştırmalardan BAGBALI'ye ulaşan belgeler, Osmanlı Devletinin Çukurova'da bozulan düzene müdahalesi ve yeniden yapılanma için reformların yapılması görüşlerini güçlendirdi.

1864-65 yılları Bagbali'nin Çukurova'ya reform ordusu (Fırka-i islahiye) gönderme hazırlık çalışmaları ile geçti. Hazırlanan müdahale planının ana hatları şöyle idi:

- a- Göçebe Yörük ve Türkmenler, zorla da olsa toprağa yerleştirilecek. Tarım, ticaret canlandırılacak, vergi alma, asker alma kaynakları güçlendirilecek, b- Başta Zeytun Ermenileri olmak üzere Kilikya Ermenileri, yerleşik Türk asıllı nüfus arasında oto-kontrole alınacak siyasi amaçlı eylemleri pasifleştirilecek.

Osmanlı'nın alim insanlarından Ahmet Cevdet Paşa'nın yönetimindeki Fırka-i İslahiye, 1865 yılı İlkbahar aylarında Adana'ya geldi öncelikle Gavurdağlı'ları, daha sonra Kozan yöresindeki Türkmen derebeyleri saf dışı edildi. Devlete karşı olanlar sürgüne gönderildi. Göçebelerin çadırları yırtıldı. Dağlarda, vadi aralarında yaşayanların damlarına ateş basıldı. Ovaya indirilerek köylere yerleştirildiler. Toprağın değeri anlaşıldı. Bu uygulamayla "Çukurova, adeta yeniden TÜRKLEŞTİRİLDİ..." Osmaniye, Kadirli şehirleri yeniden kuruldu. Kozan ovasında Türk asıllı çok sayıda köy kuruldu. Adana vilayetinin idari durumu yeniden ele alınarak düzenlendi. İçel "Liva" statüsünde Adana'ya bağlandı(S).

Cevdet Paşa Devlete sunduğu raporda Adana yöresinde yabancıların müdahalesinin Önlenmesi için Ermeni sorununda inisiyatifin Devlet'te olmasını tavsiye ediyordu.

#### FRANSIZ EMPERYALİZMİNİN "ÇİRKİN YÜZÜ"...

Fransa'nın "Çukurova'yı kontrol veya ele geçirmeyi hedefleyen" emperyalist çalışmaları 1880'h yıllarda yoğunluk kazandı. Bir yandan Osmanlı'nın batılı ülkelere biriken borçlarının ödenmesinde karşılaşılan sıkıntılar diğer yandan 1856 ıslahat fermanından sonra Osmanlı ülkesi topraklarında yabancılarla tapulu arazi satımının kolaylaştırılması, ticaret ve

maden işletmeciliğinde yabancılarla işbirlikçi yerli azınlıklara imtiyazlar verilmesi devletin "çöküş sürecini" hızlandırdı.

Fransız Genel Borçuar (Düyun-u Umumiye) idaresi 1880'li yıllarda Vital CUINET adındaki hem papaz ve hem de doğu bilimci (Orientalist) Vital CUINET Anadolu'ya gönderdi. Cuinet Osmanlı'nın malını mülkünü, bir başka deyimle servetini araştırarak...Arkasından alacaklı burumdaki Batılı Ülkeler Osmanlı mallarına el koyacaklardı. Cuinet, kendi ekibi ile birlikte Anadolu'yu dolaştı. Adana'ya da geldi. Adana vilayetinde keçi kılından, arpa buğdaya Pozantı krom madenlerinden, Çukurova'daki pamuk ve çeltik üretimine kadar maddi servetleri araştırdılar, Cuinet, eserinde Adana vilayetin ekonomisi, hakkında bol bol istatistikler yayınladı. Sis(Kozan) Ermeni kilisesinin yardımlarıyla da Adana vilayetinin nüfus dağılımlarını esas alarak eserinde yayınladı. Cuinet, gerçekçilik ve bilimsel ahlakla hiç bağdaşmayan "hilesini Adana vilayeti etnik nüfus sayımlarında kurnazca kullandı. Adana'nın toplam nüfusunu 403.000, sadece Ermenilerin nüfusu 97.000, Osmanlı tebası Türklerin nüfusu ise 93.200 olarak gösterilmiş:... Müslüman nüfusun toplamı 158.000, Hristiyanlar173.000, dinleri bilinmeyenler ise 72.000 olarak açıklanmıştır(9).

Oysa ki Osmanlı yönetimi 1860'lı yıllardan itibaren Çukurova'da nüfus ve tapulama işini ciddiye alarak yürütüyordu. 1870 ve 80'li yıllar Adana vilayetinde sağlıklı nüfus sonuçlarının alınmasına da vesile oldu. Nüfus sayımlarında Osmanlı tebası Hristiyanlar (Ermeniler, Rumlar vd.) da görev almışlardı. 1891 tarihli vilayet salnamesinde Müslüman Türklerin nüfusu 341.000, Ermeniler 45.000 olarak açıklanmıştı(10).

### ABDÜLHAMÎT'İN ÇUKUROVA'DA MÜLKİYETİ KURTARMA ÇALIŞMALARI

Osmanlı yönetimi Çukurova'da kendi hükümlerlik haklarının devamında Müslümanların mülkiyet haklarının önemli olduğu görüşünde idi. 1865 reformunun en önemli halkası olarak yerleşik nüfusa toprak dağıtmak ve tapu vermek oldu. Adana'da genelde tapular Rumi 1288(Miladi-1872) tarihini taşır

Adana valileri de mülkiyeti koruma yönünde çalışmalar yaptılar. Vali Abidin Paşa (1880-1885) Ceyhan nehri kıyılarından Silifke'ye varıncaya kadar 80.000 dönüm araziye kendi adına tapu kestirdi. Abidin Paşa, böylelikle boş mera ve mezarları devletin kontrolüne de almış oluyordu. 1858'de çıkarılan tapulama kanunları gereği yabancılara ve yerli azınlıklara arazi alım satımında kolaylıklar getirilmiştir. Bundan dolayı Osmanlı ülkesindeki yabancı konsoloslar ve azınlıklar emlak memuru gibi çalışıyor, kendileri adına araziler satın alıyorlardı.

Adana Ermenileri'nin bu hususta bir özellikleri vardı. Ermeni sarraf ve Bankerler Çukurova'nın boş, verimli topraklarını satın almaya çiftlikler kurmaya başladılar. Kozan yöresinde Nalbantyan, Kuyumcuyan, Cırcıroğlu, Kadırlı'de Toros Kahya, Adana'da Bezdikyanlar geniş arazi sahibi oldular. Maraş dağlarından ve doğu Anadolu'dan getirilen Ermeniler Çukurova'daki arazilere yerleştirilip nüfus ve mülkiyet dengeleri değiştirilmek, siyasi bir kriz anında da Ermeniler lehine otonomi hakları elde etmek düşüncesi ön planda idi.

Çukurova'nın kontrolden çıkması Osmanlı yönetimi için vahim sonuçlar doğurdu ki bu durumun farkına Osmanlı Padişahı HAbdülhamit kendisine ulaşan bilgiler çerçevesinde erken vardı. 1880 ve 90'lı yıllarda çalışmalar başlatıldı. Karataş sahillerine, Ceyhan nehri kıyısına karakollar kuruldu. Anavarza Kalesi eteğindeki mezralarda askeri amaçlı at üretimine başlandı. Padişahın emriyle Çukurova'nın göbeğinde üç parça halinde geniş araziye tapu kesildi. Tapuların birinci parçası, Kozan kalesi eteğinden başlayıp, Tılan mezrası merkez olmak üzere, İmamoğlu'ya kadar uzanıyor, Kozan ovasında 400.000 dönüm araziye içine alıyordu. İkinci parçası ise Anavarza kalesini kuzey sınır kabul ederek, Mercimek çiftliği yöresini kaplıyordu. 240.0 dönüm civarındaydı Üçüncü parçası ise Misis'den başlayarak Yüreğir ovasına, Akdeniz sahillerine kadar uzanıyordu. 400.000 dönümü aşkın bir alanı içine alıyordu.(11) Toplam 1 milyon 100.000 dönümlük Çukurova'nın orta yerinde "can biter" geniş araziler devlet mülkiyeti içine alınmış oluyordu. Karşı (Kadırlı'lı) Hazım Agah Karamüftüoğlu'nun Padişahı uyararak çiftlik alımında önemli rol oynadığı ettiğimiz bilgiler arasında... Padişah II. Abdülhamit "ÇİFTLİKAT-I HÜMAYUN" adıyla kurduğu devlet çiftliği sayesinde yabancıların Çukurova'da geniş araziler satın almalannın önüne geçmiş, bir yerde devletin devamında önemli bir görevi yerine getirmiştir.

#### ÇUKUROVA'NIN ÇAKIL TAŞLARINI AŞINDIRANLAR L.

Osmanlı'nın son döneminde Çukurova'da yaşanan tarihi seyretmek mümkün olsaydı nice ibretli olaylara şahit olabilirdik.

-Ermeniler, Kilikya Ermeni Devleti'ni kurabilmek amacıyla 1909 yılı Nisan ayında Adana'da olaylar çıkardılar. Hıncak Partisine bağlı Ermeni komitacılar ve onların lideri çiftlik sahibi Karabet GÖKDERELİYAN'ın bütün planları aksine sonuçlar verdi. Olaylarda 20.000'i aşkın insan öldü Yabancı gemiler Akdeniz'den müdahale yapamadı. Karaisalı'dan Adana'ya gelen redif askerleri duruma müdahale ettiler, daha sonra Selanik'ten de askerler Adana'ya geldi. Olaylara devlet güçleri müdahale etti. Ermenilerin kayıpları büyük oldu. Olaylardan sonra Ermeni yetim kız çocukları için şehrin kuzeyinde EYTAMHANE adında Fransa'nın destekleriyle bir okul

açıldı. Aynı okul TAŞBİNA'da halen adana Fen Lisesi eğitimini sürdürmektedir.

-Amerikalılar, 1860'lı yıllardan başlayarak Tarsus, Adana merkez Tepedağ'da, Haçın (Saimbeyli) vadisinde okullar açtılar. Amerikan yanlısı insan yetiştirmeye büyük önem verdiler. Fransızlar, Adana şehir merkezinde 2.000 öğrenciye burs veriyor, kendi yanına çekiyordu. İspanyollar Adana ve Kadiri başta olmak üzere pek çok yerde Cizvit okullar açtılar. Türkleri kendi dininden uzaklaştırıp, Hıristiyan yapma "kimlik değiştirme" çalışmalarını hızlandırdılar.

-Almanlar, 1910'lu yıllarda Adana'dan demiryolu yapım çalışmalarını sürdürürken, Düldüldağı eteklerinde Haruniye'de Alman Koleji açarak, yoksul ama yetenekli köylü çocuklarını "Almanlaştırma" çalışmalarını sürdürdüler.

ABD'de 1860Tı yıllarda süren iç savaş dolayısıyla Avrupa'ya ham pamuk sevkıyatı durmuş, Fransa başta olmak üzere batılı ülkeler Çukurova'yı kontrol ve pamuk üretimini hızlandırmayı kendi devlet politikaları olarak benimsemişlerdi. Fransa, Çukurova pamuğunu üretim ve kontrol çalışmalarında başı çekiyordu. 1880'li yıllarda Mersin-Adana demiryolunu bu amaçla yapmış, Adana şehir merkezine önemli yatırımlar yapmıştı. Osmanlı'nın çöküş yıllarında Adana şehir merkezinde yabancılar ve onlarla işbirliği yapan azınlıkların çok sayıda çiftlik, fabrika ve iş yeri vardı. Ticaret, ekonomi, eğitim yabancıların kontrolüne girmiş gibiydi.

-Fransa'nın 1918 yılı Aralık ayı sonlarında başlayan **Kilikya'yı Kontrol(İşgal)** hareketinin uzun bir geçmişi ve "özel amaçları" olduğu belliydi. Fransız **Kontrol** kumandanı Albay Bremond, Adana'ya girdiği günlerde Lise'deki Türk bayrağını indirtmiş, Müslüman topluluklara ( Kürt, Çerkez, Arap vd.) kendi dillerinde eğitim hakları verildiği açıklanmış... Çukurova'nın Türk varlığı yok edilmek istenmiştir. Bremond'un çantasında, 1913 yılında Osmanlı'nın borçları karşılığı Fransa'ya rehin olarak gösterdiği Mercimek / Anavarz Devlet Çiftliği'ne doğrudan sahiplenme amaçlarını önemli olduğunu yazılı olduğu belgeler vardı.

-Fransa'nın "Çukurova'yı **kontrol**" veya "**İşgal**" projesi 1918-1922 yılları arası Türk insanının unutulmaz acı ve gözyaşları dökmesine sebep oldu. Adana çıkışındaki Ermeni Bezdikyanlar ailesinin çiftlik binasında Türklerin topluca öldürülmesi... Çaldağı eteğindeki Camili Köyü'nün, Assuri Hevaca Abdullah'ın çiftliğinde toplanan Ermeni komitacılar tarafından yakılarak haritadan silinmesi, yüzlerce Türk insanın topluca öldürülmesi... Kozan'da fırınlarda Türklerin yakılması... Haçın (Saimbeyli'de) esir alınan Türklere uygulanan işkence ve öldürmeler Çukurova'nın çakıl taşlarında iz bırakan kara lekeler olarak kaldı. Çukurova'daki Kuvayi milliye veya **Kurtuluş Savaşı** mücadelesi sonunda "en tehlikeli şartlarda bile Türk insanının ulusal birliği koruyabildiği"

gerçeğini hatırlatır. Arap, Arapuşağı veya Nusayri olarak bilinen insanların içinden çıkan Şeyh Cemil Efendi'nin Adana'nın Akkapı mahallesindeki konağını Türkistanlı mücahitlerin koruduğunu, işgalin en acı günlerinde Adana'da Türk-Arap işbirliğinin oldukça güçlü olduğunu öğreniyoruz. Keza Osmanlı'nın son zamanlarında İran dağlarından Çukurova'ya gelerek Kiremithane'ye yerleşen Kürt Molla Nasrullah'ın emrindeki yüzlerce aşiret süvarisi ile birlikte Kuvayi Milliye'nin en önemli saflarında çarpıştığını öğreniyoruz. Çukurova'lı köylülerin sık sık kullandığı bir deyimle "gel iç (ayrık) otları temizlenir" sözleri ne kadar doğru... Çukurova'nın çakıl taşlarını örten ayrık otları defalarca temizlenmiş... Bu coğrafyayı vatan yapan insanların özverileri sayesinde "renkli mozaik" olmuş, "parlak bir ışık"<sup>1</sup> olarak yurdumuzu aydınlatmıştır... Tarihi ve kültürel kimliğimiz ve zenginliğimiz de böylece sağlam temellere dayandırılmıştır.

#### KAYNAK ve DİPNOTLAR

1. Bu husuta bak. William Burchardt BARKER, Lares and Penates ör Cilicia ant its Governors, London 1853.
2. Osmanlı Arşivi, Hattı Hümayun, nr.32277-İ; Cezmi YURTSEVER, Kilikya Klişesi, İstanbul 1983, s. 135-137
3. Osmanlı Arşivi, Hattı Hümayun, nr. 32277-İ
4. Robert W.Edwards, The Fort ifi c ati on s of Armenian Cilicia, Washington 1987,s.10.
5. Victor LANGLOİS, Voyage Dans La Cilicie 1852-1853, Paris 1861.
6. Victor LANGLOİS, Le Tresor deş Chartes D'Armenie ou CARTULAIRE, Venice 1863.
7. Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat, (Neşreden Yusuf Halaçoğlu) İstanbul 1980,s.113.
8. Cezmi YURTSEVER, Çukurova Siyasi Tarihinde Adana Valileri, Adana 1992 (yazma halindedir), s. 55-73; Osmanlı Arşivi, İrade Meclisi-Mahsus, nr. 1267; Osmanlı Arşivi, Yıldız:18-553/409-93-37
9. Vital CUİNET, La Turguie D'Asie, Tome-II, Paris 1891, s.5
10. Adana Salnamesi, Hicri-1308, Kemal H. Karpat, Ottoman Population 1830-1914, Wisconsin University Press, s. 120
11. Mercimek / Anavarza çiftliği hakkında bak. K. Semerkandi, "Çukurova Harası" (daktilo edilmiştir), 1955, Mercimek TİGEM arşivi.



بیکاه ساله کتابخانه و کتابخانه

مجله

۱. معبود حیوانی را بر  
 ۲. حاجتی نپذیرد مگر در وقت حاجت و آنرا کسی را در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۳. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۴. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۵. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۶. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۷. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۸. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۹. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۰. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۱. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۲. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۳. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۴. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۵. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۶. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۷. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۸. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۱۹. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد  
 ۲۰. حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد و در آن وقت که حاجت او را برسد

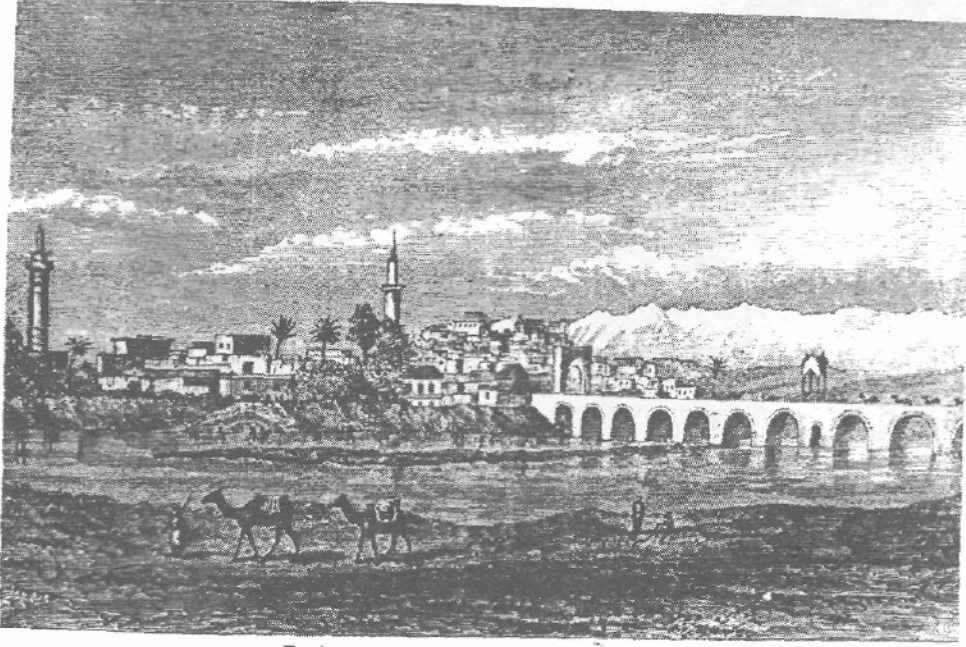




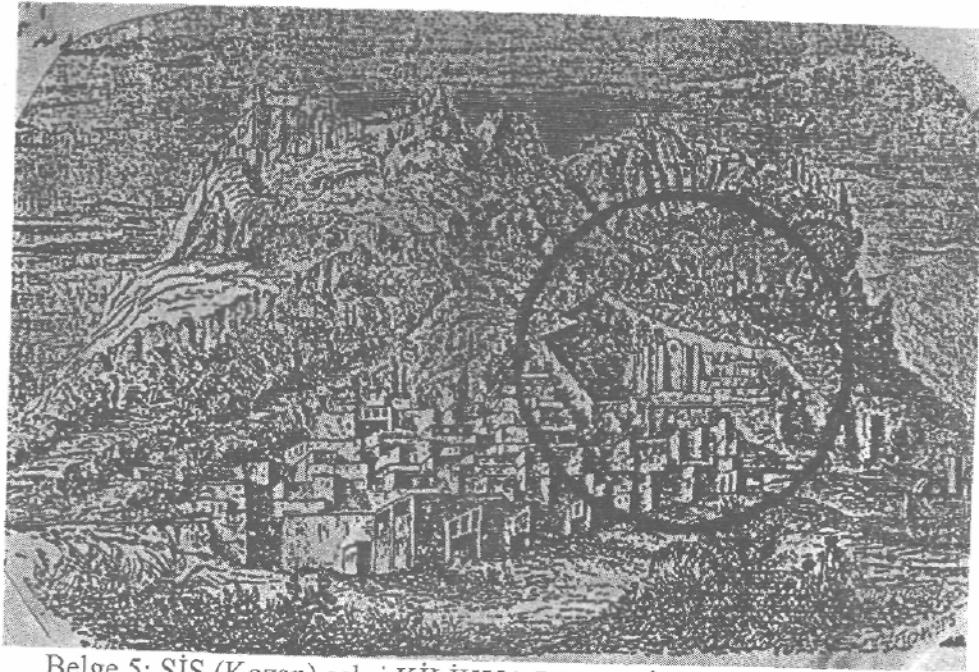
Belge 1: Fransa'nın Çukurova'ya araştırmalar yapmak üzere 1852 yılında Adana'ya gönderdiği uzman



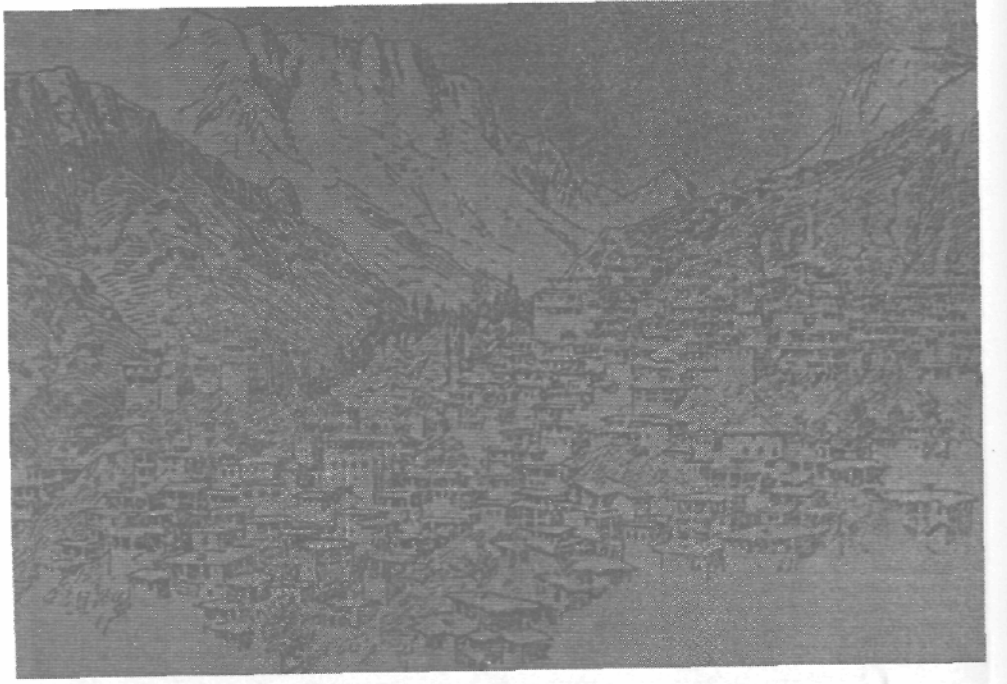
Belge 2: DERVİŞ PAŞA: Osmanlı Hükümeti 1865 yılında Çukurova'a yapmak için kurulan FIRKA-İ ISLAHİYE'nin kumandanlık görevini o'na verdi.



Belge 4: 19.yüzyılda ADANA

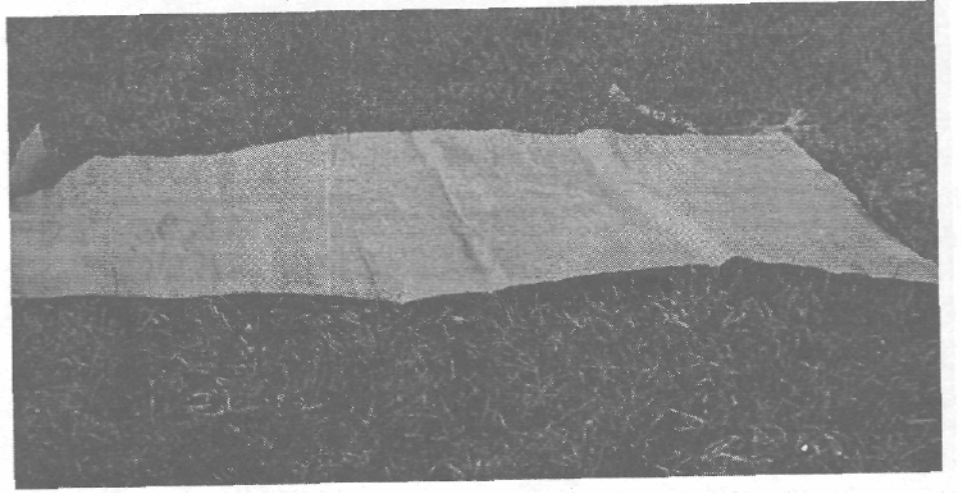


Belge 5: SİS (Kozan) şehri KİLİKYA ERMENİ MANASTIRI..



Belge 6: Ermeni isyanlarının merkezi ZEYTUN kasabası... 19.yüzyıl...

Belge 7: Osmanlı Padişahı II.Abdülhamit'in kurduğu MERCİMEK / ANAVARZA devlet çiftliği tapu haritası... TİGEM arşivi





Belge 8: FRANSA'NIN "ÇUKUROVA'YI KONTROL" şefi Albay BREMOND... Masa başında ve sol köşede oturan...